O‘SMIRLARDA LIDERLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Allamova Manzura Bazarbayevna

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Beruniy tumani 46-maktab psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘smirlik davrida liderlik qobiliyatlarini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari tahlil qilinadi. O‘smir shaxsining shakllanish jarayonida ijtimoiy muhit, tengdoshlar guruhi, oila hamda ta’lim muassasasining ta’siri muhim omil sifatida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, liderlik sifatlarining rivojlanishiga ta’sir etuvchi motivatsiya, o‘z-o‘zini anglash, kommunikativ ko‘nikmalar va emotsional intellekt kabi psixologik jarayonlarning o‘rni yoritiladi. Maqolada o‘smirlarda liderlik qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali psixologik yondashuvlar va usullar haqida ilmiy asoslangan xulosalar beriladi.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, liderlik qobiliyati, psixologik mexanizmlar, motivatsiya, o‘z-o‘zini anglash, kommunikativ ko‘nikmalar, emotsional intellekt, ijtimoiy muhit, shaxs rivojlanishi.

Kirish

O‘smirlik davri shaxs rivojlanishining eng murakkab va muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ushbu davrda individda nafaqat jismoniy o‘zgarishlar, balki psixologik va ijtimoiy shakllanish jarayonlari ham jadal kechadi. Aynan shu bosqichda o‘smirning o‘zini anglash darajasi ortib, mustaqil fikrlash, qaror qabul qilish hamda ijtimoiy munosabatlarga kirishish ko‘nikmalari shakllanadi. Liderlik qobiliyatlari esa shaxsning ijtimoiy muhitda faol bo‘lishi, guruhni boshqarish, tashabbus ko‘rsatish va mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish kabi sifatlarda namoyon bo‘ladi. O‘smirlarda ushbu qobiliyatlarning rivojlanishi

ularning kelajakdagi kasbiy va shaxsiy muvaffaqiyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada o‘smirlar liderlik qobiliyatlarini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari, ularni shakllantiruvchi asosiy omillar hamda ta’lim-tarbiya jarayonida qo‘llaniladigan samarali yondashuvlar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Asosiy qism

O‘smirlarda liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish murakkab psixologik jarayon bo‘lib, u bir qator ichki (shaxsiy) va tashqi (ijtimoiy) omillar ta’sirida shakllanadi. Ushbu jarayonning asosini motivatsiya, o‘z-o‘zini anglash, ijtimoiy tajriba, kommunikativ ko‘nikmalar hamda emotsional intellekt kabi psixologik mexanizmlar tashkil etadi.

Birinchidan, motivatsiya o‘smir shaxsining faoliyatga yo‘naltiruvchi asosiy kuchi hisoblanadi. Liderlikka intilish ko‘pincha muvaffaqiyatga erishish, tengdoshlar orasida obro‘ qozonish va o‘zini namoyon etish ehtiyojidan kelib chiqadi. Ichki motivatsiya kuchli bo‘lgan o‘smirlarda tashabbuskorlik, mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlari tez rivojlanadi.

Ikkinchidan, o‘z-o‘zini anglash (refleksiya) liderlik sifatlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘smir o‘z imkoniyatlari, kuchli va zaif tomonlarini to‘g‘ri baholay olganida, u shaxsiy rivojlanish yo‘lini aniq belgilaydi. Bu esa o‘ziga ishonchni oshiradi va liderlik pozitsiyasini egallashga yordam beradi.

Uchinchidan, ijtimoiy muhit – oila, maktab va tengdoshlar guruhi o‘smirning liderlik sifatlarini shakllantiruvchi asosiy maydon hisoblanadi. Qo‘llab-quvvatlovchi va rag‘batlantiruvchi muhit o‘smirda faollik, tashabbuskorlik va jamoa bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Aksincha, salbiy muhit esa shaxsning o‘ziga ishonchini pasaytirishi mumkin.

To‘rtinchidan, kommunikativ ko‘nikmalar liderlikning ajralmas qismi hisoblanadi. O‘smirning fikrini aniq ifoda eta olishi, boshqalarni tinglashi, muzokara olib borishi va jamoa bilan samarali muloqot qilishi uning liderlik salohiyatini oshiradi. Bu ko‘nikmalar asosan ijtimoiy faoliyat va guruhli ishlarda shakllanadi.

Beshinchidan, emotsional intellekt ham liderlik qobiliyatining muhim psixologik mexanizmlaridan biridir. O‘z va boshqalarning hissiyotlarini tushunish, ularni boshqarish va to‘g‘ri yo‘naltirish o‘smirning ijtimoiy moslashuvini osonlashtiradi. Emotsional barqarorlik liderlikda muhim qarorlar qabul qilishda muvozanatni saqlashga yordam beradi. Shuningdek, o‘smirlarda liderlik qobiliyatlarini rivojlantirishda ta’lim jarayoni alohida ahamiyatga ega. Interfaol metodlar, guruhli loyihalar, treninglar va rolli o‘yinlar o‘quvchilarda tashabbuskorlik va mas’uliyat hissini kuchaytiradi. O‘qituvchi va psixologlar tomonidan beriladigan to‘g‘ri yo‘naltirish esa bu jarayonni yanada samarali qiladi. O‘smirlarda liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish ko‘p qirrali psixologik mexanizmlarga asoslanadi. Ushbu jarayonni to‘g‘ri tashkil etish shaxsning kelajakdagi ijtimoiy faolligi va kasbiy muvaffaqiyatiga mustahkam zamin yaratadi.

Xulosa

O‘smirlarda liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish murakkab va ko‘p bosqichli psixologik jarayon bo‘lib, u shaxsning ichki imkoniyatlari hamda tashqi ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liqdir. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, motivatsiya, o‘z-o‘zini anglash, kommunikativ ko‘nikmalar va emotsional intellekt kabi psixologik mexanizmlar liderlik sifatlarining shakllanishida asosiy rol o‘ynaydi. Shuningdek, oila, ta’lim muassasasi va tengdoshlar jamoasi o‘smirning liderlik salohiyatini rivojlantirishda muhim ijtimoiy muhit sifatida xizmat qiladi. Qo‘llab-quvvatlovchi va rag‘batlantiruvchi pedagogik muhit o‘smirlarning tashabbuskorligi, mas’uliyat hissi hamda jamoada ishlash ko‘nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi.

Demak, o‘smirlarda liderlik qobiliyatlarini samarali rivojlantirish uchun psixologik mexanizmlarni to‘g‘ri yo‘naltirish, interfaol ta’lim usullaridan foydalanish hamda shaxsiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlovchi tizimli yondashuvni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Bu esa kelajakda faol, mas’uliyatli va yetuk lider shaxslarning shakllanishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yo‘ldoshev J.G‘. **Ta’lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
2. G‘oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.
7. UNICEF. “Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists”. – New York, 2018.
8. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
9. Internet ma’lumotlari